

AKLIMIZDAKİ ‘ÇOCUK’: ERKEN ÇOCUKLUK UZMANLARININ ÇOCUK ALGISI FENOMENOLOJİSİ

Emine AYYILDIZ^{1**}, Elif AKARDAŞ KARATAŞ^{2***}

ÖZET

Bu araştırma, erken çocukluk dönemi uzmanlarının, çocuk kavramına ve bu kavram üzerinden çocukların sahip olduğu çeşitliliğe bakış açılarını inceleyen daha kapsamlı bir araştırmanın, çocuk kavramına ilişkin bulgularını ortaya koymaya ilişkin sınırlı bir bölümünün analizini sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Araştırma için, toplam 48 çocuk gelişimi uzmanı ve okul öncesi öğretmenine ‘çocuk’ kavramını nasıl tanımladıkları sorulmuş, yanıtları yazılı olarak alınmıştır. Çalışma grubunu oluşturan tüm katılımcılar kadın olup, bunlardan 41’i çocuk gelişimi uzmanı, yedisi ise okul öncesi öğretmendir. Veriler, çalışmaya katılanların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmış Bilgi Formu ve erken çocukluk uzmanlarının, çocuk kavramı ve çeşitliliğe bakış açısına ilişkin bilgi ve görüşlerini incelemek üzere hazırlanmış yedi adet açık uçlu sorudan oluşan formun ilk maddesi olan “Sizce çocuk kimdir? Çocuğu tarif ediniz.” sorusuna verilen yanıtlar incelenerek toplanmıştır. Hazırlanan soru formu, alanyazın taramasının ardından uzman görüşü de alınarak tamamlanmış, erken çocukluk uzmanlarına elden veya e-posta yoluyla ulaştırılmıştır. Formun ilk sorusuna verilen yazılı yanıtların nitel analizi sonucunda, erken çocukluk uzmanlarının çocuk kavramını pragmatik tanım, rasyonel tanım, metaforik tanım ve alanyazın tanımı olmak üzere dört ana tema altında açıkladıkları görülmüştür. Ayrıca metaforik tanım, poetik ve ontolojik metafor ve alanyazın tanımı da kritik edilmemiş alanyazın tanımı ve kritik edilmiş alanyazın tanımı şeklinde alt temalara ayrılmıştır. Çalışma sonucunda erken çocukluk uzmanlarının, çocuk kavramına bakış açılarının temelinde, çocuğun geleceğe dönük bir yatırım gibi görülmesinin, çocuğa ve gelişimine ilişkin akla dayalı kabullerin, mevcut alanyazına duyulan güvenin ve duygusal bakış açısının yattığı ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler: ‘Çocuk’ kavramı, çocuk gelişimi uzmanı, okul öncesi öğretmeni, fenomenoloji.

‘THE CHILD’ IN OUR MIND: PHENOMENOLOGY OF EARLY CHILDHOOD EXPERTS’ CHILD PERCEPTION ABSTRACT

This study aims to provide an analysis of a preliminary results of a more comprehensive study that examines the perspectives of early childhood experts on the concept of child and, the diversity. The phenomenological approach was used in the study. 48 child development specialists and preschool teachers were asked how they define the concept of ‘child’ and the written answers were collected. All participants were women while 41 of them were child development specialists and seven of them were preschool teachers. The data were collected by sending the Demographic Information Form and question form which originally includes seven open-ended questions, to the early childhood experts by hand or via e-mail. As a result of the qualitative analysis of the written answers given to the first question of the form, it was observed that early childhood specialists explained the concept of child under four main themes: Pragmatic definition, rational definition, metaphorical definition and literature definition. In addition, metaphoric definition has two sub-themes as poetic and ontological metaphor and literature definition are divided into two sub-themes such as non-critical literature definition and critical literature definition. The results of the study stated that the early childhood specialists’ child perception is based on following thoughts and perceptions such as seeing the child as an investment for the future, having rational perspectives about the concepts of ‘child’ and child development, trusting on the existing literature and, having emotional point of view towards the concept of ‘child’.

Key Words: The concept of ‘child’, child development specialist, preschool teacher, phenomenology.

^{1**} Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Fakültesi, emine.ayyildiz@medeniyet.edu.tr (ORCID:0000-0003-4472-1320).

^{2***} Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Eğitim Kurumları İşletmeciliği A. D., elifakardas@gmail.com (ORCID: 0000-0001-2345-6789).

Giriş

Çocuk ve çocukluk kavramları, geçmişten bugüne özellikle biyolojik, tarihsel ve felsefi açılardan defalarca ele alınmış ve incelenmiştir. Aslında çocuğu tanımak, çocuğun doğasını ve her açıdan gelişimini bilmek, eğitimle birlikte antropoloji, felsefe, psikoloji, tarih ve edebiyatın da gündeminde yer almıştır (Sağlam ve Aral, 2016). Erken çocukluk dönemindeki çocuklarla çalışan uzmanların (çocuk gelişimi uzmanı ve okul öncesi öğretmenlerinin) ise çocuk kavramına ilişkin akılcı ve duyarlı bir farkındalık geliştirmeleri önemlidir. Bu noktadan hareketle erken çocukluk dönemi uzmanlarının ve çocuk kavramına bakışlarının ehemmiyetinin altını çizmek gerekmektedir. İnsanın bir kavrama ilişkin yaptığı tanım ve betimlemeler, duygu, düşünce, inanç, felsefe, deneyim ve davranışlarının yansımalarıdır (Lakoff ve Johnson, 2015). Bu perspektifle bakıldığında, erken çocukluk uzmanlarının zihinlerindeki tanımların, onların eğitim felsefesinden işaretler taşıdığı öngörülebilir. Bu sebeple araştırmanın konusunun önemi belirginleşmektedir.

Etimoloji sözlüğünde çocuk, halk ağzında *bala*, *bebek*, *bızdık*, *çağa*, *velet* şeklinde de karşılık bulur (Eren, 1999). Çocukluk kavramının tarihsel gelişimi hakkındaki başlıca eser ise Philippe Aries'in 1962'de basılan 'Centuries of Childhood' adlı kitabıdır. Bundan önce 1800 ile 1960'lı yıllar arasında çocukluk tarihine ait eserlerden bahsetmek neredeyse mümkün değildir (Akt., Postman, 1995). Avrupa'da çocuk edebiyatı bakımından en eski tarihe sahip olan Fransız edebiyatında bile Rönesans'tan, hatta 14.yüzyıldan önce, çocuğa özel ve çocuk için yazılmış bir esere rastlanmaması, çocukluk kavramının gelişimin ne derece ağır ve zor bir süreçten geçtiğini göstermektedir (Sarıyüce, 2012). Çocukluk kavramının tarihsel gelişimine ilişkin durumu Neil Postman'a (1995, s. 2) ait şu cümle özetler niteliktedir: "*Çocukluk fikri Rönesans'ın en büyük ve belki de en insani buluşudur.*" Çocukluk kavramının hiç tanınmadığı dönemlerden, hukuksal, toplumsal, eğitsel kurumlar içinde korunmaya alınan çocukluk kavramına geçiş tam dört asır sürmüştür. Çocuğun ayrı bir kişilik, çocukluğun da ayrı bir yaşam dönemi olarak algılanmasında; ekonominin tarımdan sanayiye kaymasının, orta sınıfın yükselmesinin, aile yapısının ve rolünün gelişmesinin, çocuk ölümlerinin azalmaya başlamasının, aile içinde duygusal bağın önem kazanmasının ayrı birer unsur olduğunun altını çizmek gerekmektedir (Postman, 1995).

Gelişim psikologlarınca kabul edilen çocukluk çağı, fiziksel, zihinsel, sosyal, duygusal gelişim ve dil gelişimi alanlarında görülen ilerleme ve büyümenin eşlik ettiği değişimlerdir. Bu dönem, uzmanlarca genelde 0-18 yaş arasındaki dönem olarak kabul edilmektedir. 0-8 yaş arası erken çocukluk, 8-12 yaş arası orta çocukluk ve 12-18 yaş arası ise ergenlik dönemi olarak isimlendirilir. Çocukların soyut kavramları anlama ve düşünme biçimlerindeki önemli derecede değişimin olduğu 12 yaş ise adeta yetişkinlikle çocukluk arasında köprü görevi gören ergenliğin başladığı yaştır (Santrock, 2012). İnsan gelişiminin ilk yıllarını ifade eden 0-8 yaş arasını kapsayan erken çocukluk dönemi ise (Bee ve Boyd, 2009), tarihsel bağlam çerçevesinde değerlendirildiğinde erken çocukluk eğitimini gündeme getirmiştir. Erken çocukluk eğitimi, günümüzde bireysel bir çaba olmaktan çok öte toplumsal düzeyde, ulusal ve uluslararası platformlarda gündem teşkil etmektedir. Bugün çocuk ve çocukluk kavramları, ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar tarafından koruma altındadır. 1946'da kurulduğu günden bu yana dünyadaki tüm çocukların temel hak ve gereksinimlerini korumak ve geliştirmek için çalışan ve ülkemizde dahil, 190 ülkede varlığını gösteren UNICEF (Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu), bu kurumlardan biridir (UNICEF, 2020; UNICEF Türkiye, 2020). Bu doğrultuda 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler tarafından kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi gereğince '*çocuk*' uluslararası bir statüye kavuşmuştur. Buna göre çocukların eğitim, sağlık, sosyal politika, korunma, ergenlik ve gençlik alanındaki ihtiyaçları, her çocuğun temel hakları arasında yer almaktadır (UN, 1989).

Uluslararası alanyazına bakıldığında çocuk ve çocukluk kavramlarının son yıllarda değişen ve gelişen kavramlar olduğu vurgulanmaktayken, ulusal alanyazında okul öncesi öğretmenlerinin, okul öncesi öğretmen adaylarının ve çocuk gelişimi uzmanı adaylarının çocuk kavramına ilişkin algılarının, çoğunlukla metaforlar aracılığıyla incelendiği görülmektedir. Okul öncesi

öğretmenlerinin *çocuk* kavramına ilişkin zihinsel imgelerinin metaforlar aracılığıyla incelendiği bir çalışmada, bu öğretmenlerin *çocuk* kavramına ilişkin 72 tane metafor ürettikleri ve 10 kavramsal kategoriye girdiği belirtilmektedir (Kuyucu, Şahin ve Kapıcıoğlu, 2013). Akgün (2016) ise, okul öncesi öğretmen adaylarının *çocuk* ve *okul öncesi öğretmeni* kavramlarına ilişkin metaforik algılarını incelediği çalışmasında, katılımcıların ürettiği metaforların 11 kategoride yer aldığını vurgulamaktadır. Erken çocukluk dönemindeki çocuklara hizmet veren meslek gruplarından çocuk gelişim uzmanları ve okul öncesi öğretmenlerinin *çocuk* kavramına ilişkin görüş ve algılarının metaforlar aracılığıyla değil de, doğrudan sorularak elde edilen ifadeler aracılığıyla incelendiği ve bunların felsefi ve yorumlayıcı analizlerinin yapıldığı bir çalışmaya ise rastlanmamıştır.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırma, çocuk gelişimi uzmanları ve okul öncesi öğretmenlerinin *çocuk* kavramı, sınıf içi çeşitlilik, erken çocukluk eğitimi ve erken çocukluk sağlık politikalarına ilişkin bilgi ve görüşlerini incelemek amacıyla hazırlanan yedi sorudan oluşan araştırma formunun birinci sorusu olan “*Sizce çocuk kimdir? Çocuğu tarif ediniz.*” sorusuna verilen cevapların analizini içermektedir. Bu analizin amacı, erken çocukluk uzmanlarının *çocuk* kavramına ilişkin algılarını incelemektir.

Yöntem

Bu çalışmada nitel araştırma desenlerinden fenomenolojik desen kullanılmıştır. Fenomenoloji çalışmalarında, katılımcıların bir olay ya da durum hakkındaki görüş ve deneyimlerini nasıl anlamlandırdıklarını tanımlamak için, onların önemli ifadelerinin analizi yapılmaktadır (Creswell, 2013). Bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemek, fenomenolojinin temel amacını oluşturmaktadır. Fakat bu amaç her zaman gerçekleşmek zorunda değildir. Çünkü fenomenoloji, araştırmacıya deneyimlerin doğası hakkında derinlemesine düşünme fırsatı sunar. Bu sayede araştırmacı deneyimleri, kelimeler, gözlemler veya farklı veri toplama araçlarından elde ettiği veri setlerini derleyerek betimsel/yorumsal bir değerlendirmeye tabi tutar. Buna göre araştırmacı fenomenolojik desen sayesinde deneyim ile anlam arasındaki bağı kurmak için arbuluculuk yapan bir kaşıftır (Van Manen, 1990; akt. Creswell, 2013).

Nitel bir araştırmanın yapısını ve muhtevasını anlamak için araştırma deseninin yanı sıra araştırmacıların dayandığı felsefi varsayımı ve yorumlayıcı çatısının ne olduğunu bilmek gereklidir. Çünkü felsefi varsayım ve yorumlayıcı çatılar, araştırma verilerinin analiz süreciyle doğrudan ilişki içindedir. Bu çalışmada felsefi varsayım olarak gerçekliğin doğası ve özellikleriyle ilgilenen ontolojik felsefi görüş benimsenmiştir. Buna göre bir kavrama ilişkin farklı perspektif ve gerçeklik algısı ile katılımcının kavrama ilişkin betimleyici sözcükleri derlenir ve raporlaştırılır. Ontolojik felsefeye göre katılımcının bir kavramı tanımlarken kullandığı sözcükler aynı zamanda onun yaşam öyküsüne ait izleri yansıtmaktadır (Creswell, 2013).

Araştırmanın yorumlayıcı çatısını ise katılımcıların bir nesne veya kavrama ilişkin geliştirdikleri sübjektif anlamları bütüncül bir bakış açısıyla anlama çabası olarak ifade edilebilecek sosyal yapılandırmacı çatı oluşturmaktadır. Sosyal yapılandırmacı çatıya göre esas olan katılımcıların, sosyal, kültürel ve tarihsel bağlam çerçevesinde geliştirdikleri bakış açılarındaki çeşitliliği ortaya koymaktır (Creswell, 2013). Bu çalışmada, erken çocukluk uzmanlarının *çocuk* kavramını nasıl tanımladıkları ve algıladıkları, açık uçlu bir soruya verdikleri yanıtlarının nitel olarak analiz edilmesiyle incelenmiştir.

Katılımcılar

Çalışmaya tamamı kadın olan 49 çocuk gelişimi uzmanı ve okul öncesi öğretmeni katılmıştır. Katılımcılardan bir tanesinin çocuk tanımını internetteki bir kaynaktan aynen aldığı tespit edildiğinden, bu katılımcının verileri çalışmadan çıkarılmıştır. Böylece çalışmada 48 erken

çocukluk eğitimi uzmanının yanıtları incelenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Alt Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	48	100
Yaş Aralığı	20-30 Yaş Arası	40	83
	31-39 Yaş Arası	8	17
Mezuniyet	Lise	1	2
	Meslek Yüksek Okulu	9	19
	Lisans	29	60
	Yüksek Lisans	8	17
	Doktora	1	2
Alan	Çocuk Gelişimi	41	85
	Okul Öncesi	7	15
Kurum Türü	Devlet	5	10
	Özel	43	90
Kurum	Okul	19	40
	Özel Eğitim Merkezi	27	56
	Hastane	2	4
Pozisyon	Çocuk Gelişimi Uzmanı	22	46
	Öğretmen	25	52
	Danışman	1	2
Kıdem Yılı	1 Yıl Altı	15	31
	1-9 Yıl Arası	21	44
	10-29 Yıl	6	12,5
	Kıdem Yılıını Bildirmeyen	6	12,5
Buldukları Şehir	İstanbul	43	90
	Bursa	2	4
	Antalya	1	2
	Elâzığ	1	2
	Eskişehir	1	2

Tablo 1’de görüldüğü gibi katılımcıların yaş aralığı 20-39’dur. Eğitim düzeyleri, lise ile doktora arasında olup, mesleki deneyimleri 3 ay ile 29 yıl arasındadır. Ayrıca katılımcıların 27’si özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde, 19’u okulda ve ikisi de hastanede çalışmaktadır. Katılımcıların beşi devlet kurumlarında ve 43’ü özel kurumlarda çalışmakta olup, 41’i çocuk gelişimi, yedisi ise okul öncesi mezundur. Katılımcıların 43’ü İstanbul, ikisi Bursa, biri Antalya, biri Elâzığ ve biri de Eskişehir’de ikamet etmektedir.

Veri Toplama araçları

Veriler, Haziran 2019 tarihinde, çalışmaya katılanların demografik özelliklerini belirlemek amacıyla hazırlanmış Bilgi Formu ve erken çocukluk dönemi uzmanlarının, çocuk kavramı ve çeşitliliğe bakış açısına ilişkin bilgi ve görüşleri incelenmek üzere hazırlanmış yedi açık uçlu sorudan oluşan formun ilk maddesi olan “Sizce çocuk kimdir? Çocuğu tarif ediniz.” sorusuna verilen yanıtlardan elde edilmiştir. Hazırlanan soru formu, alanyazın taramasının ardından uzman görüşü de alınarak tamamlanmış, erken çocukluk dönemi uzmanlarına elden veya e-posta yoluyla ulaştırılarak aynı şekilde geri toplanmıştır.

Analiz

Nitel verinin analizi yapılırken, ilk aşamada felsefi bağlam üzerinde değerlendirme yapılmıştır. Ontolojik felsefe bağlamında, katılımcıların bir kavramı açıklarken kendi deneyimlerinden yola çıkarak kullandıkları ifade çeşitliliği derlenmiştir. İkinci aşamada kavrama ilişkin kültürel, sosyal

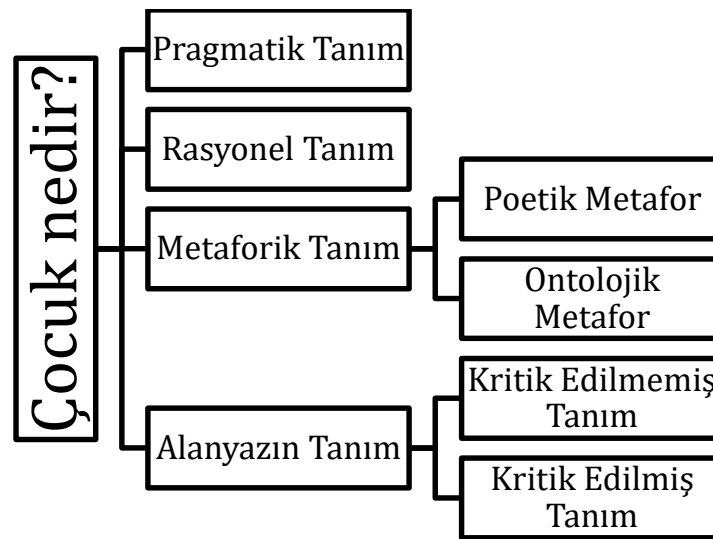
ve mesleki deneyim dayanaklı betimleyici ifadeler, anlam bakımından gruplandırılmış ve kodlanmıştır. Çalışmanın buraya kadar olan aşamaları her iki araştırmacı tarafından ayrı ayrı yapılmıştır. Analizin son aşamasında araştırmacılar bir araya gelip yaptıkları analizler üzerinde tartışmışlar ve formlarda öne çıkan ifade gruplarının bütüncül bir değerlendirmesini yaparak, bunları temaları oluşturmak üzere birleştirmişlerdir.

Güvenilirlik

Çalışmanın bulguları ve sonuçlarının güvenilirliğini sağlamak için, yukarıda söz edildiği üzere kodlayıcılar arasındaki uyuma bakılmış ve araştırmacıların ortaklaşa oluşturdukları temaları incelemek üzere eş denetleme (peer debriefing) yapan iki okul öncesi, bir de yetişkin eğitimcisi üç uzmandan görüş alınmıştır. Ayrıca araştırmacılardan birinin yirmi yılı aşkın süredir erken çocukluk alanında çalışıyor olması da çalışmanın güvenilirliğine katkıda bulunacak bir durumdur (Creswell ve Miller, 2000). Tüm bu güvenilirlik sağlayan noktaların ışığında temalar üzerinde son revizyonlar yapılmıştır.

Bulgular

“*Sizce çocuk kimdir? Çocuğu tarif ediniz.*” sorusuna verilen yazılı yanıtların nitel analizi sonucunda, dört ana tema ve iki ana temanın altında dört alt tema ortaya çıktığı görülmüştür. Ana temalar, pragmatik tanım, rasyonel tanım, metaforik tanım ve alanyazın tanımıdır. Ayrıca metaforik tanımın altında poetik metafor ve ontolojik metafor olmak üzere iki ve alanyazın tanımı altında kritik edilmiş tanım ve kritik edilmemiş tanım olmak üzere iki alt tema oluşmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. “Çocuk nedir?” tema diyagramı

Pragmatik tanım

Bilgiyi, yararlılık bağlamında değerlendiren ve pratik ve yararlı bilgi olarak da tanımlanan pragmatiklik, nesnel yargılardan ziyade bireyin kişisel çıkarlarını karşılama ifade etmektedir. Pragmatik yaklaşımda esas olan bireyin öznel çıkarlarıdır ve bu yarar-birey ilişkisi arasında beliren durum, bireysel ve sosyal anlamda olumlu ya da olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir (Ülken, 2008). Bu çalışmada katılımcıların *çocuk* kavramına ilişkin bazı tanımlamaları, çocuğun, ileride yararlanılacak bir varlık olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır. Örneğin K21, «*Gelecekteki nesillerimizi oluşturacak olan çocuktur*» ifadesini kullanırken, başka katılımcılar çocuğun gelecekle ilgili önemli bir yatırım olduğunu aşağıdaki ifadelerle belirtmişlerdir. Örneğin K10, «*...Geleceğe yönelik yapılan en kıymetli yatırımdır.*» derken, bir diğer katılımcı, «*Gelecek*

dünyamızın biçimlenmesini sağlayan neslin bir parçasıdır...» (K13) şeklinde tanımlama yapmıştır. Yine K45 de, «...nasıl yetiştirilirse öyle şekil alan yani ailesinin yapısını yansıtan bir varlıktır.» ifadesinde çocuğu, pragmatik olarak tanımlamakta ve çocukla ilgili deneyimleri ön plana çıkarmaktadır.

Rasyonel tanım

Rasyonel bakış açısına göre gerçekliğin kıstası bireyin kendi aklıdır. Akılcı bir sonuca ulaşmak isteyen birey, kendi deneyimlerine dayanarak bir eşya veya varlığı sınırları belli bir tanım içinde değerlendirir. Buna göre kendi mantıksal kriterleriyle çelişen şeyler rasyonel olamaz (Ülken, 2008). Bu temanın altındaki ifadeler, erken çocukluk uzmanlarının akılcı tutumundan izler taşımaktadır. Burada ifade örnekleri verilecek olan katılımcıların *çocuk* kavramına ilişkin ön kabullerinin olduğu ve öznel bir akılsal çerçeve içinde değerlendirme yaptıkları görülmektedir. Örneğin, K37 çocuğu, «*Bence çocuk, bebeklik dönemi ile ergenlik dönemi arasında bulunan, biz yetişkinler tarafından korunması, ilgi ve sevgiyle büyütülmesi ve en önemlisi ihmale uğramaması gereken en değerli varlıklarımızdır.*» şeklinde tanımlarken, bir diğer katılımcı, «*Çocuk, yerinde olsam dediğim ve her yönüyle gelişiminin desteklenmesi gereken kişi.*» (K49) ifadelerini kullanmıştır.

Metaforik Tanım

Metafor, iki varlık arasında benzerlik kullanarak, kelimelerin kavramsal niteliğini tam da o kavramın gerçek haline uymayan şekilde anlatmaktadır ve bütünüyle kavrayamadığımız şeyleri, duygularımızı, estetik tecrübelerimizi, ahlaki pratiklerimizi ve ruhsal bilincimizi kısmen kavramaya çalışmanın en önemli araçlarından biridir. Metaforlar, ontolojik metafor, yönelim metaforu, konvansiyonel metafor, poetik metafor, kavram metaforu, kompleks metafor ve karışık metafor şeklinde alt kategorilere ayrılmaktadır. (Lakoff ve Johnson, 2015). Bu çalışmada katılımcıların büyük bir kısmının, 29 katılımcının, çocuğu tanımlarken metaforlardan yararlandığı, veri analizinde ise metaforik olarak gruplandırılan tanımların, poetik ve ontolojik metafor çatısı altında toplandığı görülmüştür.

Poetik metafor

Poetik metafor, varlığın şiirsel, düşsel ve retorik söylem aracılığıyla yansıtılmasını sağlayan düşünsel ifade biçimidir (Lakoff ve Johnson, 2015). Çalışmaya katılan erken çocukluk uzmanlarından K1, çocuğu tanımlarken şu ifadeleri kullanırken, «*Çocuk; saflık, dürüstlük. Olduğu gibi olan, tertemiz, hayata neşe katan varlık.*», K5, «*Çocuk, uçsuz bucaksız düşünce dünyasına sahip, kıymetli, tek, biricik ve desteklenmesi gereken birey.*», bir diğer katılımcı ise «*Çocuk hayatın en güzel yanıdır.*» (K6) şeklinde tanımlama yapmıştır.

Ontolojik metafor

Fiziksel olmayan bir varlığı fiziksel bir varlık ya da madde, töz (substance) olarak gösteren ontolojik metafor (Lakoff ve Johnson, 2015), çalışmada yer alan katılımcıların kullandıkları diğer bir metafor türüdür. Burada katılımcılardan bazılarının kullandığı ifadeler aşağıda yer almaktadır. Örneğin, K4 çocuk kavramını, «*Çocuk sevgi tohumudur.*», K7 ise «*Çocuk dünyadır...*» diye açıklarken, bir diğer katılımcının «*Çocuk bir aynadır.*» (K42) şeklinde bir metaforik bir tanımlama yaptığı görülmektedir.

Alanyazın tanımı

Diğer bir adı literatür olan alanyazın, *kaynak* anlamına gelmektedir ve bilgi ya da bilgilerin bilimsel dayanaklarını ortaya koymak için yapılmış ve raporlanmış çalışmaların tümünü kapsamaktadır (Creswell, 2017). Bu çalışmada, katılımcılar tarafından yapılan ve alanyazında yer

alan bilgileri içeren tanımlamaların iki şekilde ifade edildiği görülmüştür. Katılımcılar, ya çocuk tanımını alanyazının ifade ettiği şekline çok benzer olarak ve kendi öznel yorum ve deneyimlerini katmadan, yani kritik etmeden yapmışlar veya alanyazındaki bilgilere kendi yorumlarını da katmışlar, yani bilgiyi kritik etmişlerdir.

Kritik edilmemiş alanyazın tanımı

Alanyazına dayalı bilginin aynen ya da büyük oranda korunduğu tanımları içeren bu alt tema altında yer alan katılımcı ifadelerinden biri, «Çocukluk, bebeklik, ergenlik dönemi arasındaki insan olarak tanımlanmaktadır.» (K22) iken, K23 çocuk tanımlamasını, «Çocuk doğuştan boş bir levha gibidir.», K45 ise «0-18 yaş aralığında gelişim döneminde bulunan insan.» şeklinde yapmıştır.

Kritik edilmiş alanyazın tanımı

Alanyazına dayalı bilginin öznel olarak yorumlanması tanımlarını içeren bu ifadeler arasında, K20'nin «Büyüyen, gelişen şeydir. Farklılıkları olabilir. Aynı gelişim seviyelerine farklı zamanlarda gelebilirler.» tanımlaması ile K8'in, «Bence bu soru 'sizce' kelimesinden dolayı sübjektif bir soru, o yüzden genel geçer bir tanım yapmak istemiyorum. Çocuk hakları sözleşmesine göre 18 yaşın altında olan her birey çocuktur. Bana göre bu durum 'her' birey için geçerli değildir. Toplum bireyleri 'her' sözcüğüne uymayabiliyor. Özel gereksinimli 'özel' çocuklar örneğin mental retardasyonu olan 20 yaş bireyi de bana göre çocuk sayılabilir. Çünkü değerlendirme yaptığımızda hala o 20 yaş çocuk değil 'genç' dediğimiz o gelişimsel olgunluğa gelemediğini gördüğümüz bireyler bulunmaktadır.» tanımlamaları, alanyazına dayandığı halde, sübjektif yorum ve katkılar barındıran ifadeler içermektedir.

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Tarihsel gelişim açısından çocuk ve çocukluk kavramına yönelik çalışmaların bilimsel çalışmalarla doğru orantılı şekilde geliştiği bilinmektedir. Çocukluğun keşfi, insanlığın yapmış olduğu en önemli keşiflerden biri olarak tarihteki yerini almıştır. Pek çok olay ve durum gibi çocukluğun keşfi de zamanla ulus sınırlarını aşan ve dünya için çok önemli gelişim ifade eden bir olgu olarak karşımıza çıkmıştır (Sağlam ve Aral, 2016; Sarıyüce, 2012).

Bu araştırmanın konusunu oluşturan erken çocukluk uzmanlarının *çocuk* kavramını tanımlaması hususu, yukarıda bahsedilen durumun önemine binaen, araştırmanın analiz boyutuna yön vermiştir. Erken çocukluk uzmanlarını *çocuk* tanımına ilişkin ifadeleri, yalnızca kelimelerin düşüncüyü betimleyici işlevi bağlamında değil, aynı zamanda kişinin davranış tercihlerine ilişkin ipuçları verdiği görüşü dikkate alınarak değerlendirilmiştir (Lakoff ve Johnson, 2015). Bu yöntemle uzmanların, kullandıkları ifadeler ve eğitsel düşünme biçimleri arasında bağ kurulmuştur. Araştırmanın sonuçlarını bu perspektifle değerlendirdiğimizde erken çocukluk dönemi uzmanlarının eğitsel faaliyetlerinin temelinde, geçmiş tecrübeler, akla dayalı kabuller, alanyazına duyulan güven ve duygusal bakış açısının yattığı ifade edilebilir. Çalışmaya katılan erken çocukluk uzmanlarının çocuk kavramını, pragmatik, rasyonel, metaforik ve alanyazına dayalı şekilde tanımlamaları, bu araştırmanın ana sonucudur.

Çalışmaya katılan erken çocukluk uzmanlarının çocuğu pragmatik olarak tanımlamaları, Kağıtçıbaşı'nın 1982'de yayınladığı ve daha sonra yeniden gerçekleştirilen (Kağıtçıbaşı ve Ataca, 2005) araştırmalarıyla da uyumludur. Buna göre alt ve orta gelirli aile yapısında, çocuk ile faydacı değer açısından anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Sosyoekonomik kalkınmayla birlikte çocuğun değeri ile ekonomik fayda ilişkisinde düşüş görülse de kısmen bu algının devam ettiği, araştırmaların işaret ettiği veriler arasındadır. Kağıtçıbaşı ve Ataca'nın (2005) araştırmasında öne çıkan en önemli bulgulardan biri de çocuğun ekonomik değerinin yerini psikolojik değere bırakmasıdır. Özellikle orta üstü sosyoekonomik seviyede bulunan ailelerin, çocukla manevi bağının artarak çocuğa duygusal anlamlar yükledikleri görülmüştür. Buna göre, katılımcıların

çocuğun gelecek nesli oluşturacak bireyler olduğu ve geleceğe yapılacak en değerli yatırım olduğuna dair ifadeleri alanyazınla uyumludur.

Rasyonellik kavramı, pek çok şekilde kullanılması ve geniş bir yelpaze içinde değerlendirilmesinden ötürü tanımlanması zor bir kavramdır. Rasyonelite, pratik akıl yürütme, ahlaki akıl yürütme, vb. şekillerde alt birimlere ayrılmaktadır (Oxford Bibliographies, 2015). Rasyonel kavramına ilişkin yapılan tanımlamalar içindeki en önemli tartışma alanı rasyonelliğin evrensel bir fenomene ikame ettirilmesi çabasıdır. Bu araştırma için kullanılan rasyonellik tanımı, Markie (2017), tarafından ifade edildiği şekliyle, deneyimler ve kendi seçimlerimiz doğrultusunda oluşan fikirlerimizde değişiklik olasılığını da göz önünde bulundurarak meydana gelen akılcı fikir şeklindeki tanımdır. Bu çalışmada da bazı katılımcıların *çocuk* kavramına ilişkin tanımlamalarının akılcı bir perspektif taşıdığı, tanımlamalarında duygusallık ve kitabi ifadelerden uzak durdukları görülmektedir.

Çalışmanın bir başka sonucu, katılımcıların büyük çoğunluğunun çocuk kavramını metaforlarla açıklamalarıdır. Bir varlık veya sözcüğün yeni bir anlamla veya benzetme yoluyla aktarılması yolu hem konuşma dilinde hem de masallar, öyküler, atasözleri gibi edebi ve geleneksel kültürel aktarım araçlarında sıklıkla kullanılan bir durumdur. Zira, bir varlığın ya da sözcüğün kendi doğrudan anlamı ile aktarılmasından daha ilginç ve ilgi çekicidir (Lapsekili ve Yelboğa, 2014). Bu çalışmada da katılımcıların büyük çoğunluğunun *çocuk* kavramını tanımlamada metaforlardan yararlanmasının nedeninin bu durum olduğu düşünülmektedir. Katılımcılarca kullanılan poetik metaforlar, estetik ve güzel söz anlamına gelen belagat sanatına yakındır. Katılımcıların '*saflık, hayata neşe katmak, uçsuz bucaksız düşünce dünyası, hayatın en güzel yanı*' gibi ifadeleri şiirsel nitelik taşımaktadır. Buna göre katılımcıların çocuk kavramına ilişkin sanatsal, içsel ve duygusal bir bakış açısına sahip oldukları söylenebilir. Katılımcıların kullandığı ontolojik metaforlarda ise *çocuk* kavramını somutlaştırma yönelimi göze çarpmaktadır. '*Ayna, tohum, dünya*' benzetmeleri, soyut bir kavramın madde aracılığıyla tanımlanması şeklinde yorumlanabilir. Burada seçilen metaforlarda '*yansıtıcılık, gelecek inşası ve farklılıklar*' imgelerine vurgu yapılmıştır. Örneğin, çocuğun *tohuma* benzetilmesinin, onun büyüüp gelişip tekrar meyve vereceği yani geleceğin potansiyel üretken yetişkini olacağı anlamında kullanılıyor olması muhtemeldir.

Alanyazın tanım temasında ise, bilginin kaynağının bilimsel kaynaklar olduğu düşünüldüğünde, bulgularda yer alan bazı katılımcı ifadelerindeki *çocuk* kavramı tanımlarında nesnel bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bu katılımcıların ifadelerinde *çocuk* kavramının, bireyin bilgi ve tecrübesine dayanmaktan çok, gelişim psikolojisi alanyazınındaki karşılığıyla tanımlandığı görülmektedir. Buna göre katılımcıların davranışsal bir yönelimde alanyazını öneledikleri veya *çocuk* kavramını kendi bilgi ve deneyimlerine dayalı şekilde tanımlamaktan kaçındıkları düşünülebilir.

Çalışmadan elde edilen tüm bulgular incelendiğinde, çocuk tanımlarında katılımcıların deneyimlerinin baskın olduğunu söyleyebiliriz. Bu tanımları yapan katılımcıların gerek kişisel gerekse mesleki yaşamlarındaki davranışsal yönelimlerinde deneyimlerini önelemeleri doğaldır. Elbette bu çalışmanın analizleri yalnızca katılımcıların yazılı cevapları üzerinden gerçekleştiğinden katılımcılar tarafından tanımlamaların nedenine ilişkin ayrıntılı ve derinlemesine bir sorgulama yapılamamıştır.

Son olarak, bu çalışmayı yapan araştırmacıların, fenomenolojik desenin sunduğu ontolojik felsefi görüş ve sosyal yapılandırmacı çatı rehberliğinde analiz basamaklarını gerçekleştirirken fark ettikleri bir durum okuyucuyla paylaşılacaktır. Bu çalışmada ana amaç, *çocuk* kavramı üzerinden kelimelerin, deneyimi yansıtan işlevini belirleyebilmek ve anlam derinliğine ulaşmaktır. Bu perspektifle yapılan değerlendirmeler sırasında ise birden fazla katılımcının kullandığı dikkat çekici betimsel bir ifade olarak '*küçük insan*' tanımlamasının kullanımına rastlanmıştır. Bu ifade, özellikle oluşturulan temaların dışında tutulmuştur ve bu nedenle bulgularda bundan söz edilmemiştir. Zira aslında '*küçük insan*' (little person) ifadesi, gelişim psikolojisinde, tıbbi veya genetik kökenli olabileceği gibi, metabolizmayı, protein sentezini ve bağışıklık sistemini uyararak

büyüme sağlayan hipofiz bezinin salgıladığı büyüme hormonunun (growth hormone) yetersizliğinin giderilmemesi durumunda büyümenin yavaşlaması ya da durması sonucunda oluşan *cücelik* (Dwarfism) durumuna verilen isimdir (Bakırcıoğlu, 2012; DO.IT, 2019). Oysaki çocuğun, insanın minyatür hali olarak betimlenmesi ve bu şekilde giydirilmesi, davranılması vb. 17. Yüzyılın başlarına kadar doğal sayılan, ancak günümüz pedagojisinde yeri olmayan arkaik bir bakış açıdır. Bu çalışmada, katılımcılardan *küçük insan* nitelemesini kullananların ifadelerinden bazı örnekler şu şekildedir. Örneğin, K29, «*Masum temiz kötülük bilmeyen küçük insanlar...*» (K29) şeklinde bir ifade kullanırken, K49, «*Çocuk dünyaya anne babası aracılığıyla gelen, ancak onların uzantısı olmaması gereken, sadece keşfedilmesi gereken küçük insandır.*» demiştir. Bu katılımcıların tanımlamalarındaki diğer kısımlar, çalışmanın sonucundaki temalar içerisinde yerleştirilmiş olsa da *küçük insan* ifadesinin her iki katılımcının cümlesinin sonunda yer alması, araştırmacılarca ilginç bir ayrıntı olarak düşünülmüştür. Bu noktada tartışmaya açmak ve dikkat çekmek istediğimiz iki husus bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, erken çocukluk dönemi uzmanlarının, çocuğu tanımlamak için kullandıkları *küçük insan* ifadesinin gelişimsel bir farklılığa işaret eden *cücelik* durumu için kullanıldığını bilip bilmedikleri hususudur. Bu husus için de iki varsayımdan bahsetmek mümkündür. Eğer bu tanım alanyazına dayandırılarak yapılmış ise, bunun çocukların fiziksel durumlarıyla *cücelik* arasındaki benzerlikten kaynaklı olup olmadığı konusu, cevaplanması gereken bir sorudur. Alanyazın bilgisinden yoksun olarak yapılmış bir tanımlama olması halinde ise, yukarıda belirttiğimiz arkaik bakış açısını vurgulayan bir ifade olabileceği düşünülmektedir. Çocuğu, *küçük insan* şeklinde bir tanımla açıklamaya çalışmak, alanyazın dayanaklı ya da dayanaksız olsun, çocuğu ötekileştiren ve çocuğun gelişimsel farklılıklarını ve güçlü yanlarını yadsıyan bir tutuma işaret edebilir. Elbette tüm bu soruların yanıtını verebilmek, bu katılımcılarla yapılacak görüşmeler veya odak grup çalışmalarıyla mümkün olacaktır. Tartışmamızın, bu çalışmada yalnızca erken çocukluk uzmanlarının açık uçlu “*Sizce çocuk kimdir? Çocuğu tarif ediniz.*” sorusuna verdikleri yanıtların analiziyle yapılmış olması ve dolayısıyla katılımcıların *çocuk* kavramına ilişkin ifade ettiklerinin derinlemesine sorgulanamaması, bu araştırmanın önemli bir sınırlılığı olarak düşünülmelidir.

Çocuk gelişimi uzmanları ve okul öncesi öğretmenlerinin çocuk kavramı, sınıf içi çeşitlilik, erken çocukluk eğitimi ve erken çocukluk sağlık politikalarına ilişkin bilgi ve görüşlerini incelemek amacıyla yürütülen ana araştırmanın analizleri devam etmektedir. Bu kapsamlı ana çalışmanın, katılımcıların çocukların sahip oldukları çeşitliliğe bakış açılarıyla çocuğu tanımlamaları arasındaki ilişki ve algının yanı sıra, eğitimcilerin davranışsal yönelimleri hakkında daha ayrıntılı fikir vereceği düşünülmektedir. Ayrıca çalışmanın anne babalarla, büyük anne ve babalarla, okul yöneticileriyle, sınıf öğretmenleriyle ve çocukla çalışan çocuk doktorları, hemşireler, psikologlar, psikolojik danışmanlar gibi diğer uzmanlarla da gerçekleştirilmesi, katılımcıların erkek erken çocukluk uzmanlarını da içerecek şekilde genişletilmesi de toplumun *çocuk* kavramına ilişkin algısını belirlemek için önemli bulgular sağlayacaktır. Yine bu çalışmanın, yarı-yapılandırılmış görüşmeler yapılarak tekrarlanması da bulguların yorumlanmasını daha kolay ve uygun hale getirecektir.

Kaynakça

- Akgün E. (2016). Okul öncesi öğretmen adaylarının “çocuk” ve “okul öncesi öğretmeni” Kavramına ilişkin metaforik algıları. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1652-1672.
- Bee, H., & Boyd, D. (2009). *Çocuk gelişim psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2012). *Ansiklopedik eğitim ve Türkçe sözlüğü*. İstanbul: Anı Yayıncılık.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

- Creswell, J. W. (2017). *Eğitim araştırmaları*. İstanbul: Edam.
- Creswell J. W., & Miller, D. L. (2000) Determining validity in qualitative inquiry. *Theory Into Practice*, 39(3), 124-130. https://doi.org/10.1207/s15430421tip3903_2.
- DO.IT. (2019). How are the terms "dwarf," "little person," and "person of short stature" commonly used? <https://www.washington.edu/doit/how-are-terms-dwarf-little-person-and-person-short-stature-commonly-used> adresinden erişildi.
- Eren, H. (1999). *Türk dilinin etimolojik sözlüğü*. Ankara: Bizim Büro Basımevi.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). The changing value of children in Turkey. <https://scholarspace.manoa.hawaii.edu/bitstream/10125/22813/PapersOfTheEastWestPopulationInsituteNo.060EChangingValueOfChildrenInTurkey1982%5Bpdfa%5D.PDF> adresinden erişildi.
- Kağıtçıbaşı, Ç., & Ataca, B. (2005). Value of children, family and self: A three-decade portrait from Turkey, *Applied Psychology: An International Review*, 54, s.. 317-337.
- Kuyucu, Y., Şahin, M., & Kapıcıoğlu, O. (2013). Okul öncesi öğretmenlerinin “çocuk” kavramına ilişkin sahip oldukları zihinsel imgeler. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 43-53.
- Lakoff, G., & Johnson, M. (2015). *Metaforlar: Hayat, anlam ve dil*. İstanbul: İthaki.
- Lapsekili, Y., & Yelboğa, Z. (2014). Psikiyatride metafor kullanımı. *Bilişsel Davranışçı Psikoterapi ve Araştırmalar Dergisi*, 3, 116-125.
- Markie, P. (2017). Rationalism vs. empiricism. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*, <https://plato.stanford.edu/entries/rationalism-empiricism/> adresinden erişildi.
- Oxford Bibliographies. (2015). Rationality. <https://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396577/obo-9780195396577-0175.xml?rskey=3x8NyK&result=1&q=rationality#firstMatch> adresinden erişildi.
- Ülken, H. Z. (2008). *Felsefeye giriş I-II*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sarıyüce, H. L. (2012). *Türk çocuk ve gençlik edebiyatı ansiklopedisi*. İstanbul: Nar Çocuk Yayınları.
- Postman, N. (1995). *Çocukluğun yokoluşu*. İstanbul: İmge Kitabevi Yayınları.
- Sağlam, M., & Aral, N. (2016). Tarihsel süreç içerisinde çocuk ve çocukluk kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 2, 43-56.
- Santrock, J. W. (2012). *Yaşam boyu gelişim-Life-span development* (Çev. Ed. G. Yüksel). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- UN (1989). 11. Convention on the Rights of the Child. https://treaties.un.org/doc/Treaties/1990/09/19900902%2003-14%20AM/Ch_IV_11p.pdf adresinden erişildi.
- UNICEF (2020). About UNICEF. <https://www.unicef.org/about-unicef> adresinden erişildi.
- UNICEF Türkiye (2020). Her çocuk için ne yapıyoruz? <https://www.unicefturk.org/yazi/ne-yapiyoruz> adresinden erişildi.